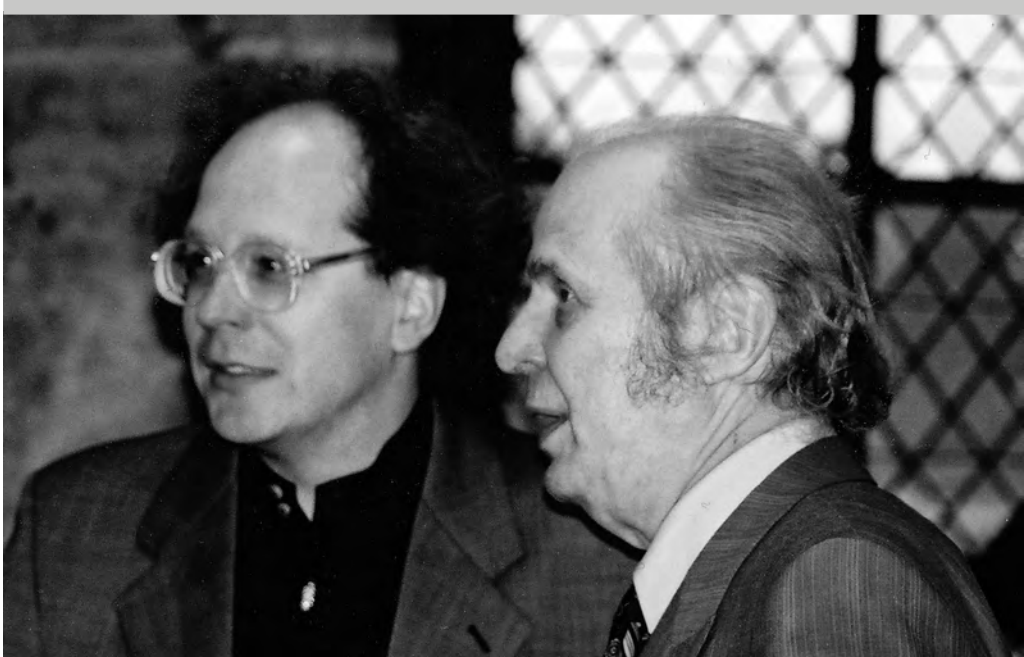

Hobusel on täna sünnipäev

Ott Raun 75

Ott Raun (paremal) ja Jaan Undusk Eesti Kirjanike Liidu 80. aastapäeva tähistamisel Tallinna Raekojas 8. oktoobril 2002. Foto: Anne-Malle Hallik.

Ajakirja Tuna uhket vankrit on seitseteist aastat vedanud peatoimetaja Ott Raun, kellel 19. juulil täitus 75 aastat. Kõik ajaloo huvilised võib-olla ei teagi, et lisaks Tuna numbroid alg-aastail sisse juhatanud toimetaja veergudele on juubilar avaldanud terve seljataie muidki tekste, sealhulgas viis luulekogu ja neid ühendava valik-kogu, kolm romaani ja esseeraamatu. Suve hakul ilmus temalt mälestuste esimene köide ning järke on ootamas muinasjutupõim. Seega kokku üksteist pehmete ja kõvade kaante vahel teost, millele lisa kohe tulemas. Eesti humanitaarteadusi viimaseil aastakümneil jõudsalt edendanud ajakirja eesotsas on seisnud mitmepalgeline kirjanik, kes ise pole otseselt uurimuslikke tekste kirjutanud. Seda tähelepanuväärsem on tulemus.

Juubilari võiks nimetada ka elupõliseks toimetajaks, sest pärast Tallinna Pedagoogilise Instituudi lõpetamist 1969. aastal on ta töötanud

aiva toimetustes, algul Nõukogude Õpetajas, siis 1975–1998 Loomingus ja seejärel kuni tänaseni Tunas. Mina mäletangi sünnipäevalast esmalt 1980. aastate keskpaiga Loomingu publitsistikaosakonnast, kus ta ikka rõõmsa näoga istus hämaravõitu hoovipoolses toas, ajuti ka veiniklaas kõrval ja mõni meeldiv autor seltsiks. Olid omamoodi kirkad vaimutöö tegemise ajad, eriti kui avalikku vabadust iga päevaga juurde hakkas tilkuma. Aga pärast keskkooli oli ta läinud algul õppima hoopis Tallinna Kalandustehnikumi, kõige vähem tehnilisse tehnikumi, nagu ise mälestustes kirjutab. Selge see, et põgenes temagi ihtüoloogiasse Nõukogude sõjaväe eest, millest ta hiljem siiski ei pääsenud. Oli 1960. aastate alguse tuumasõjajaelne õhkkond, mis minugi lapsepõlve unenägusid painama jäi, ning õppurite eesõigused kuulutati tühistatuks. Kui ma ühes oma mõne aasta eest Tunas avaldatud loos viisin jutu ka kilukarbietikettidele, siis

võttis peatoimetaja kirjatüki vastu muuseumis põhjendusega, et tegu on talle kui endisele „kilukooli“ õpilasele lähedase teemaga. Sprottide ja sardiinide tehnoloogilist vahet tunneb Raun ilmselt paremini kui ükski teine eesti kirjanik. Tema delikaatset kuju nähes ei aimagi, et mees on kunagi Kalasadamas transporditööd teinud ja tankistina mürsutorusid täitnud. Vaid mingi vaikne kangekaelsus oma asja ajamisel võiks anda vihje, et ta on olnud karmimaiski ameteis, kui seda on toimetaja oma.

Eesti ajakirjade maastik on kirev, kuid kultuurilisi püsiväärtusi kannab selles ikka vaid mõnisteistkümme emalaeva. Ühed neist, nagu Looming, on asutatud enne Teist maailmasõda ning ilmunud lühematest või pikematest katkestustest hoolimata tänaseni. Teised on 1950. aastate lõpu sulaja või 1960. aastate liberalismi lapsed. Kolmandad, nagu Vikerkaar, tulid ilmale Nõukogude impeeriumi vankudes. Algusest peale Ott Rauna juhitud Tuna, mis hakkas ilmuma 1998. aasta lõpul, niisiis suhteliselt ebatüüpilisel ajal, on suurtest kultuurikandjatest noorim. Eesti Arhivaaride Ühingu väljaandena pidi see algul keskendumata arhiivides leiduvate rikkuste esiletoomisele ja arhiiviteadusele. Esimestes aastakäikudes andsidki tooni rubriik „Dokument ja kommentaar“ ning arhiivinduslik järjejut. Alates 2002. aastast nihkus väljaande raskuspunkt „Käsitluste“ valda, ent lahtritevahelised suhted pole kunagi olnud järgad ning tunnetuslikult tihedaimaid kirjatükke võib leida vaheldumisi nii publikatsioonide, käsitluste kui ka essee- de alajaotusest. Esseistliku ning kultuuri- ja ajaloo filosoofilise kirjutuslaadi talumine või isegi soosimine (esimesest numbrist peale avab ajakirja põhiosa „Essee“) tasakaalustab hästi väljaande positivistlik-kirjelduslikumat poolt. Loomulikest eneseotsinguist hoolimata oli Tuna nägu kohe äratuntav, see oli olulises osas ka tema peatoimetaja nägu ning seda rõhutas juba esimese numbriga kaanel seisnud enesemääratlus – „ajalookultuuri ajakiri“. Säärane liberaalne žanr oli Eesti teadusajakirjanduses esmakordne ning esitas kirjarahvale teatud mõttes uutmoodi tellimuse. Et see tellimus tabas täppi ja on siia maani innustav, seda näitab kas või asjaolu, et Tunal pole ta ilmunisaja kestel vist kordagi täheldatud intellektuaalse roidumuse märke. Ajakirja sisukord on jätkuvalt naksaka ülesehitusega, nagu öelnuks Jaan Kross.

Minu veendumust mööda on Tuna elujõu ja eripära oluliseks allikaks just see, et ajakirja

ei toimeta mitte ametiajaloolane, vaid suure üldkultuurilise haardega kirjanik. Ning ka tema esmane abimees toimetuses on juba pikemat aega olnud lingvistist ja kriitikust luuletaja Andres Langemets, kunagine Loomingu peatoimetaja. Säärane tugev üldvaimne kese on vältinud erialast kapseldumist, taganud laiapõhjalise, aga samas elitaarse autorkonna osaluse ning mälualaste lähenemiste kogu paleti. Et ajakiri seejuures ikka kõrgtasemel teadusväljaandeks jääks, selle eest hoolitseb ka rahvusvaheline toimetuskolleegium, mis on Tuna puhul minu teada erandlikult tegus. Mõtlen teatava hirmuga ajale, kui juubilar kord ameti maha paneb. Õnneks maksab midagi ka ajakirja enese loodud traditsioon.

Ent heitkem pilk kirjaniku töölauale. Ott Rauna esimeses raamatus ehk nüüd juba legendaarses luulekogus „Hobusel on täna sünnipäev“ (1973) on autoportree pealkirjaga „Iseene väljanäitus“, millega hakkab pihta ka tema luule 2010. aastal ilmunud samanimeline valikkogu. Järelikult võiks tegu olla maailmavaatelse manifestiga, millele truudust pole murtud. Selles mainitakse muuseumis nelja tekstikorpus: Henrik Visnapuu esikkogu „Amores“ (1917), Gustav Naani artikleid, kultuurilehe Sirp ja Vasar aastakäike ning õieti eeskätt Inglise peaministri Winston Churchilli 4500-leheküljelisel memuaari „The Second World War“ („Teine maailmasõda“, 1948–1953), mida tollal Nõukogude Liidus ajaloolise töö allikana muidugi ei tunnustatud. Oletan, et Visnapuu „Amores“ vihjab Oti rõhutatult maskuliinsele enesekavandile, vastuoluklik Naan ning Sirp ja Vasar aga 1970. aastate alguse kõige põnevamatele väitlustele Eesti ajakirjanduses. Aga kas ja kuidas luges ta 1953. aastal Nobeli kirjandusauhinna saanud Churchilli peateost? Nagu äsja ilmunud mälestused teada annavad, oli üks Rootsisis elavaist tädi poegadeist selle teose tööpoolest postiga Tallinna läkitanud. Raamatupakk jõudis üllataval kombel isegi päralt, Ott taris selle postkontorist koju ja andis oopuse esimest osa luuletaja Uno Lahelegi lugeda. Kui põhjalikult ta ise pehmeaanelise rahvaväljaande kaksteist köidet läbi töötas, see polegi tähtis. Churchilli teose mainimine isikuloole tüvitekstina osutus aastal 1973 õrritavaks žestiks, mis andis avalikkusele juba veerand sajandit varem aimu Tuna tulevase peatoimetaja antisovetlikust meelsusest. Vähemalt nõnda mõistame me seda täna.

Mäletan, kui isa tuli töölt ja pani diivani- lauale Ott Rauna värsket oranži esikkogu. Seda meest ma tunnen, ütles ta kuidagi tunnustavalt,

on Pedas õppinud. Mina vaatasin hobuse pilti raamatu kaanel ja siis Oti pilti tagakaane lakal, ning see hobune ja see lakk ja need kaks pilti sulasid kuidagi omavahel kokku. Hetkeks ei saanud ma isegi aru, kas isa ütles poeedi või täku kohta, et seda meest ta tunneb. Tore hobuse siluett raamatu kaanel võis teost lähendada samavõrd kui luuletaja õrnalt habemes portree. Hakkasin lugema nimiluuletust, milles oli mingit šekspiirlikku, mingit donkihhotlikku, jah, mingit rüütellikku paatost:

*Ja pärast pikka tuska, ootusärevust on käes,
mu hobune, siis lõpuks sinu sünnipäev.
Ei morjenda meid ilm nii vihmatuhm ja kehv.
Sa oled täna uhke: on soetud lakk, on sabas
lehv.*

Teadagi, et kõik see oli ju osalt tembutamine, aga ometi oli ses oodis hobusele mingit maailmade avarust, mida eesti luule isikukesksemas lennus sageli just ei leia. Head animalismi on üldse vähe ja ega seda kergesti mõisteta. Oskar Kruus väitis oma arvustuses, et tegelikult Raun hobustest ei hooli ja lihtsalt lavastab selle kaheteistkümnenda sünnipäeva (eelviimases reas tõstab hobune kohvitassi), ning Karl Muru ei võtnud luuletust oma „Sõnarinne“-antoloogiasse. Aga küllap see on üks juubilaris isikupärasemaid panuseid meie seotud kõnes sõnakunsti. Räägin seigast ka seetõttu, et Rauna puhul on ikka vaieldavaks olnud ta mängulisusele antav hinnang. Jaan Kaplinski pidas meest meie esimeseks popluuletajaks ja hindas just tema lavastuslike ideid. Arvustajad on rääkinud linnamehelikust pilast ja peiarlikkusest, mis ühendavat teda Andres Ehini või Jüri Üdiga. Ta ise kirjutab, et on pärit kvartalst, mille ühes otsas elas August Gailit ja teises elab Andrus Kivirähk (luulekogus „Kaheks saa“, 2002). Aga on kerkinud ka küsimus, et mis siis Ott Raunale siin maailmas lõppeks püha on. Rahvas tahab ju ikka, et ühele tõsiseltvõetavale kirjanikule miski püha oleks. Näiteks on juubilaris tekstides suhteliselt palju üht- või teistviisi askeldamist naiseihu kallal, aga Priidu Beier liigitab ta esimese romaani põhjal hoopis raevukaks antifeministikks. Samas on tal ka mõjusaid metafüüsilise armastuse hetki, nagu see Goethe Prometheuse-luuletuse hüperborealne vaste: „Nüüd ma tean, et esimene lumememm, / mille ma oma elus tegin, / oli sinu nagu.“ Kas siit terendab midagi olemuslikku?

Üks kõige erilisemaid asju Ott Rauna luules on vend. Ema ja isa on muidugi samuti täht-

sad, nende teema lööb välja ta teise romaani „Kuningas, kes tahtis olla narr“ (1995) vahepeatükkides, läbistades harda ja puutumatu iga sürreaalse olukorra. Kuid vend peaaegu püha isikuna on kirjanduses midagi hoopis haruldasemat. Vennale on juubilar pühendanud ka oma mäletuste äsja ilmunud esimese köite, millel nimeks „Vaimu vend“ – Oti venda hüüti Rahumäe koolis Vaimuks ja tema oli järelikult Vaimu vend. Niisiis määratleb ta iseennast venna kaudu, mis on väga tähelepanuväärne. Mulle meenub Albert Kivikase Vabadussõja-aineline novellikogu „Verimust“ (1920), mille moraal on see, et kõik, kelle sa sõjas tapad, on su enda nagu, see tähendab – su oma vennad. See kajastab Esimeses maailmasõjas eri pooltel sõdinute abstraktset vendlust. Ott Rauna vanem vend on seevastu väga konkreetne isik, „kandilise ninaga“ Vallo Cornelius, nagu ta naljatamisi kirjutab, tuntud bibliofiil, „kelle mõtted on värsked kui noore elevandi üdi“. Vallo Rauna raamatukogul on eesti rahvusbibliograafias omaette märgiline staatus, nii palju sisaldab see haruldasi trükiseid. Kuid kindlasti ei tulene Oti aupakkumus oma vanema venna ees mitte esmalt tolle rahvuslikest inkunaableist. Tal paistab tasuda olevat olemuslikum vennavaev. Mälestused ei ole pihtimused, milles oma patte tunnistada nagu Augustinus muiste; mälestustes räägitakse ikka oma headest ja parematest tegudest, neistki, mis tegemata jäid. Aga Ott Rauna heades tegudes, nagu märkan, on kaitseinglina ikka kohal ta vend, kel näib täita olnud tähtis osa tema elu põhilises õnnestumises.

Oma esimesed romaanid avaldasime me mõlemad ühel ja samal aastal ning arvustusedki ilmusid Loomingus teineteise järel. Oti esikromaan oli „Kõrvaltegelased“ (1990), millele järgnesid viieaastaste vahedega „Kuningas, kes tahtis olla narr“ ja „Test“. Niisiis on tal sellele sajandile juba kolm romaani võlgu, aga paistab, et ta korvab selle üsna mahukaks paisuvate mälestustega, esialgsel hinnangul kolmes köites kokku umbes tuhande leheküljega. Rauna romaanides torkab silma kaks joont: üha süvenev tung kõike mängulist võimaldasse sürreaalsesse ja samas tugev sõltuvus olmelis-poliitilisest argipäevast. „Testis“ on oma õiget nime pidi sees palju tuntud Eesti ja muu maailma tegelasi, sageli on kirjanduslike nimede taga lihtne tuvastada prototüüpe. „Kõrvaltegelastes“ esineb näiteks Pikk Blond Mees, kelle kujutamise eest teenis autor kättemaksu ühe mahategeva arvustuse näol; arvustajale aga maksis ta omakorda kätte oma järgmises ro-

maanis – ja seda kogu kirjandusliku julmusega, umbes nõnda nagu Mihhail Bulgakov „Meistris ja Margaritas“ kriitik Latunskile. Stepen Lämbeleis tunneme ära oma äsja manalasse varisenud egiptoloogist kolleegi, Tuna püsiautori, kellest juubilar ennustas aastal 1990: „Alles aastaid pärast ta surma hakatakse provintsis [= Eestis] korraldama ta auks konverentse ja raamatukogule, kus ta raamatuid riuililt riuilile tõstis, antakse tema nimi ja ta tööd tõlgitakse saksa keelest tagasi provintslaste keelde.“ Elame, näeme. Selles publitsistlikus bufonaadis on midagi Mihkel Mutist. Isegi fantastikas jääb Rauna jalgele argipäeva tolm ja paberilt võib leida vägisõnu, mida ta viisaka inimesena muidugi suhu ei võta.

Minule on tema romaaniidest kõige sügavama mulje jätnud „Kuningas, kes tahtis olla narr“. See on kujutuslik rongisõit Barcelonast Tallinna, ühtlasi elu kui reisikiri, milles inimene justnagu otsib oma elamise süüd. Kes ja mille eest meid elus jälitab, et me pagedes just sellise matka sooritame? Selles oma elutundelt ja struktuuriltki Karl Ristikivi „Hingede ööd“ (1953) meenutavas romaanis on sürreaalses kuues palju valusalt isiklikku. Elu – see on esmajoones unelmad, ootused ja kartused, just see on tõeline reaalsus, mitte väliste sündmuste juhuslik räga. Inimesed meie ümber mängivad kogu aeg kostüüme vahetades samu rolle, neid, mis me neile anname. Naised, kellega meid midagi lähemalt seob, on kõik lõppeks üksseesama naine. See, mida me tahame, on peeglist läbi minna, et iseennast kord ka pöördpildita näha, aga see ei osutu võimalikuks. Nõnda minu mulje.

Kas Ott Raunal on mingi vähegi formuleeritav maailmavaade, mida annaks siduda mõne filosoofi nimega? Pölvkonnale iseloomulikult on tema elutunnet tembitud ilmselt lüürilise eksistentsialismiga. Ent ka Immanuel Kantist on ta luuletuse kirjutanud.

Ta on avalikult kuulutanud, et vihkab iga-sugust kriitikat, aga on seda ise ometi üsnagi terava sulega viljelnud. Võib-olla on nii mõnigi teine mees tema arvamisi lugedes kriitikat vihkama hakanud. Igatahes on Ott Rauna avalike seisukohavõttude kogu „Vaikne eestlane“ (1998), eriti selle poliitiliste esseede pool, säilitanud suure värskuse. Ta on selles vallas vahedama sõnaga kui kusagil mujal, ning eriti nüüd, kakskümmend aastat laagerdunult, tor-kab see vahedus õieti alles silma. Tõllal, 1990. aastate keskel, väitis ta muuseast, et tõelise Eesti Vabariigini kulub veel oma viisteist aastat, aga

et just see ootusaeg on kauneim, mida eesti rahvas eales kogunud. Nüüd on see vist möödas? Üks ta läbivaid sõnumeid on, et tuleb loobuda eufemistlikust nõukogude-retoorikast ja rääkida avalikult Vene küsimusest. Venelase all ei mõista ta mitte etnilist isendit, vaid Vene riigi välispoliitilist sallimatust toetavat alamat. Nii mõnedki mäletavad ajalooõpiku klassikalist lauset: „Nõukogude Liit ei saanud lubada, et alad, mis olid tema piiridele nii lähedal, ei kuulunud talle.“ Rauna järgi on Vene riik alati, juba sajandeid enne nõukogude võimu silma paistnud sallimatusega oma lähimate naabrite suhtes – nii kaua, kuni need polnud inkorporeeritud. Oma kauneima pealkirjaga luulekogus „Kummelilõhn kirikus“ (1991) laulab ta täitumatuist unistusist nõnda:

*Ma ei olnud aldis roppusele
naisi nägin kui gasselle
valitsust kui kampa röömsaid selle
röövlinägu nagu lihast lelle
oksejuga pükstel nagu viiki
Venemaad kui vabariiki ...*

Ott Rauna mälestusi alles hakatakse lugema ja arvustama, aga mulle tundub, et ta on selles sünteetilises žanris leidnud endale nauditava tööpõllu, kus ühitada mälu-uuringuid oma pajataja-, publitsisti- ning miks mitte ka luuletajaandega. Tuna toimetamine jätkub naganii. Selleks kõigeaks jõudu sulle, vaikne eestlane, vaimu vend!

Jaan Undusk

Jaan Undusk

(1958), *PhD*, Eesti Teaduste Akadeemia liige, Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse direktor, Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn, jaan@utkk.ee